

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 658:338.3:664:

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/1-99-3>

Гривківська О. В.
Заїнчковський А. О.
Левченко Ю. Г.
Горбач С. В.

Національний університет харчових технологій

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ПОДАЛЬШОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

У статті обґрунтовано, що харчова промисловість забезпечує життєво необхідні потреби населення у продуктах харчування, соціальну стабільність суспільства, є джерелом валютних надходжень, з огляду на продовольчий потенціал України. Узагальнено основні фактори, які призвели підприємства харчової промисловості до кризового економічного стану в умовах воєнних дій. Запропоновано розробку комплексу заходів, спрямованих на покращення економічних умов діяльності суб'єктів господарювання та кінцеві результати діяльності: державне стимулювання промислової поглибленої переробки сільськогосподарської сировини та пожвавлення розвитку переробних підприємств; полегшення процедур доступу національних виробників на зарубіжні продовольчі ринки; створення інвестиційних платформ з переконливими мотиваційними складовими; пом'якшення умов кредитного забезпечення інвестиційної діяльності підприємств; розробка програм кредитування на сприятливих для швидкого розвитку підприємств умовах; формування альтернативних джерел поповнення електроенергії для промислового виробництва у разі нагальної потреби, включаючи можливості двосторонньої міжнародної співпраці; формування інноваційних інкубаторів; диверсифікація виробництва та орієнтація випуску продукції у тому числі для задоволення потреб ЗСУ та територіальної оборони; запровадження світового досвіду забезпечення умов та відновлення екологічності виробництва; фінансова та страхова підтримка підприємницьких ініціатив. **Ключові слова:** харчова промисловість, підприємства харчової промисловості, криза, воєнні дії, територія України, ефективність виробництва.

Постановка проблеми. Харчова промисловість є однією з пріоритетних і найважливіших галузей економіки України, оскільки включає переробку сільськогосподарської сировини, забезпечує населення продуктами харчування і таким чином задовольняє базові потреби людини, виробляє сировину для інших галузей, є бюджетотворюючою, виступає джерелом валютних надходжень, враховуючи що в останні роки її продукція не тільки споживалась всередині країни, а й експортувалась.

Однак, військові дії на території України спричинили кризову ситуацію функціонування підприємств харчової промисловості, що погіршило не тільки стан продовольчої безпеки країни та світу, а й призвело, з одного боку, до скорочення робочої сили, а, з іншого, створило дефіцит робочої сили; порушення логістичних ланцюгів, руйнування та уповільнення оновлення основних фондів; накопичення заборгованості й ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання виведення підприємств харчової промисловості з кризового становища перебуває в центрі уваги багатьох дослідників та науковців, з огляду на важливість галузі. Значного успіху досягли дослідники, що займались вивченням факторів та умов формування і підтримання ефективності виробництва продуктів харчування у контексті сучасних умов господарювання, стратегічного розвитку. Серед них: О. Адаменко [1], В. Білоусов [9], М. Бердар, М. Бутко, К. Дойчева, Т. Жовковська, Н. Купріна, Н. Лозовська, І. Оципок й ін. Разом із тим, зважаючи на значний внесок вчених-економістів у розвиток теорії ефективності, нових розробок потребує напрям відновлення діяльності

підприємств харчової промисловості у воєнний та післявоєнний період, зумовлених повномасштабним вторгненням агресора на територію України, та розробка заходів щодо ліквідації негативних наслідків руйнувань та пошкоджень, що погіршують умови їх господарювання.

Метою статті є теоретико-методичне обґрунтування перспектив та напрямів відновлення діяльності підприємств харчової промисловості в умовах воєнних дій.

Виклад основного матеріалу. Отже, харчова промисловість є однією з найважливіших галузей економіки України, оскільки забезпечує життєво необхідні потреби населення у продуктах харчування, соціальну стабільність суспільства, є джерелом валютних надходжень, з огляду на продовольчий потенціал України та сформовані експортні канали [1]. Однак, у зв'язку з російською агресією, підприємства харчової промисловості України опинилися у складному економічному становищі. Втрата значної частини промислового потенціалу на сході та півдні України, висока імовірність загрози нових руйнувань поставили перед підприємствами галузі задачу зміни локації виробництва продукції, при виконанні якої станом на кінець листопада 2022 р. 772 підприємства були переведені в інші регіони, а 605 з них відновили свою роботу на новому місці; 261 компанія шукала прийнятну локацію для відновлення виробництва та спосіб транспортування. Серед релокованих підприємств, які відновили свою діяльність на новому місці, частка підприємств переробної промисловості склала 30,2% [2].

Узагальнимо основні фактори, що призвели підприємства харчової промисловості до кризо-

вого економічного стану в умовах воєнних дій:

- військова агресія на території України спричинила втрату або пошкодження виробничих потужностей, а отже і господарських зв'язків, нестачу робочої сили через внутрішні переміщення (у зв'язку з чим у 38,6% випадків потребу у пере-кваліфікації) чи мобілізацію, незабезпеченість матеріальними ресурсами, руйнування логістики;

- зниження попиту на продукцію харчової промисловості. Це пов'язано з погіршенням економічного становища населення та формуванням значного числа людей, які на даний час є внутрішньо переміщеними особами і не можуть спрогнозувати місце подальшого свого проживання та працевлаштування, інфляційні процеси, як наслідок дисбалансу між попитом та пропозицією;

- зростання собівартості виробництва, що пов'язано з переміщенням частини підприємств та започаткуванням їхньої діяльності на нових локаціях, потребою у формуванні нових партнерських взаємин та зростанням вартості доставки матеріальних ресурсів, цін на енергоносії (про проблеми з використанням електричної енергії свідчили 20,83% підприємств, природного газу – 11,1%, водопостачання та водовідведення – 4,17%, проблеми поводження з відходами – 4.17%) [3], формуванням нового складу працюючих та потребою у забезпеченні належного рівня їх кваліфікації у контексті дотримання вимог технології виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг;

- зменшення прибутку підприємств через скорочення обсягів виробництва продукції в силу негативного впливу попередньо окреслених факторів, тобто скорочення кількості населення, яке знаходилося на території країни у довоєнний час, непередбачуваність дій агресора щодо ведення/припинення воєнних дій, зниження платоспроможного попиту, переорієнтації попиту щодо пріоритетності витрат на продукти харчування, ліки, включаючи БАДи, комунальні платежі та зменшення частки витрат на промислові товари через невизначеність та ризики завтрашнього дня;

- брак інвестиційних джерел та зупинка інвестиційних проектів через різні види ризиків господарської діяльності (військові, інформаційні, виробничі, технічні, технологічні, фінансові, екологічні, економічні, соціальні тощо);

- порушення логістичних ланцюгів, що стало об'єктивно-негативною реальністю через посилення геополітичної напруженості та порушення зовнішньоторговельних контрактів, невизначеність попиту на товари та послуги через непевність, скорочення витрат громадян та неточність у відношенні планування процесів логістики, втрата постачальників і проблеми з реалізацією продукції;

- руйнування транспортної інфраструктури в умовах надзвичайної важливості ефективного функціонування ринку транспортних перевезень та формування раціонального товарообігу [4; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

Подальше функціонування підприємств харчової промисловості під час війни та їх вихід з кризового стану актуалізує потребу в ініціативах

владних структур та запровадженні адаптаційних механізмів суб'єктів господарювання щодо поліпшення умов їх діяльності в умовах воєнних дій на території країни шляхом розробки комплексу заходів, спрямованих на:

- державне стимулювання промислової поглибленої переробки сільськогосподарської сировини та поживлення розвитку переробних підприємств;

- полегшення процедур доступу національних виробників на зарубіжні продовольчі ринки шляхом скасування імпортного мита на українські товари та розвиток внутрішніх ринків за рахунок проведення маркетингових досліджень, розробки ефективної системи просування продукції та створення сприятливих умов для експорту шляхом проведення маркетингових досліджень, побудови нової ефективної системи просування продукції та створення сприятливих умов для експорту, відновлення та розбудови транспортної логістики;

- створення інвестиційних платформ з переконливими мотиваційними складовими;

- пом'якшення умов кредитного забезпечення інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості;

- розробка програм кредитування на сприятливих для швидкого розвитку підприємств харчової промисловості умовах;

- формування альтернативних джерел поповнення електроенергії для промислового виробництва у разі загальної потреби, включаючи можливість двосторонньої міжнародної співпраці;

- формування інноваційних інкубаторів, зокрема застосування енергоефективних та енергозберігальних технологій з метою підвищення ефективності виробництва за рахунок впровадження нових технологій, оптимізації виробничих процесів та підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції, а також зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції; посилення співпраці наукових, навчальних та підприємницьких структур за рахунок формування інноваційних хабів;

- диверсифікація виробництва та орієнтація на задоволення потреб ЗСУ шляхом розширення асортименту продукції та виходу на нові ринки збуту, тобто створення можливостей налагодження випуску додаткової продукції в умовах війни (відповідне обладнання, технології, персонал);

- запровадження світлового досвіду забезпечення умов та відновлення екологічності виробництва;

- фінансову та страхову підтримку підприємницьких ініціатив бізнесу.

Висновки з проведеного дослідження. Виведення підприємств харчової промисловості з кризового стану є важливим завданням для української економіки. Зазначені заходи будуть сприяти вдосконаленню організації праці, підвищенню кваліфікації працівників, створенню сприятливих умов праці, підвищенню продуктивності праці, виключенню непродуктивних витрат, зростанню ефективності використання ресурсів та виробництва, поліпшенню асортименту та якості продукції, зростанню випуску продукції з високою доданою вартістю.

Список використаних джерел:

1. Адаменко О. В. Економіка і управління в харчовій промисловості: навч. посіб. Київ : Знання, 2023. 352 с.
2. Бережна Т. Завдяки урядовій програмі релокації збережено понад 35 тисяч робочих місць. Міністерство економіки України. 2022. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a54c8281-02fa-4ced-8b14-3a77ca772a826&title=Zavdiaki>
3. Діяльність вітчизняних підприємств під час війни в Україні: дослідження реального стану та потреб (липень 2022). Київ : Центр ресурсоефективного та чистого виробництва, 2022. 23 с.

4. Струж З., Омельченко А. Руйнування логістичних ланцюгів як фактор збільшення інфляційного тиску на світову економіку. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 08 груд. 2022 р. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. С. 109–111.
5. Славкова А. А., Колісник Д. Р. Інвестиційна привабливість України: реалії в умовах війни та перспективи повсюдної відбудови. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3081>
6. Укрінформ : офіційний веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/>
7. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. *FinStream*. 2023. URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analytyka/>
8. Стан та перспективи розвитку промислового перероблення сировинних ресурсів в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/stan-ta-perspektyvy-rozvytku-promyslovoho-pereroblennya-syrovynnykh>
9. Білоусов В. М. Економіка харчової промисловості: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2023. 272 с.
10. Кузьмич М. М. Економіка харчової промисловості: навч. посіб. Київ : Київ. нац. торг.-екоп. ун-т, 2023. 296 с.

References:

1. Adamenko O. V. (2023) *Ekonomika i upravlinnia v kharchovii promyslovosti – Economics and management in the food industry*. Kyiv : Znannia.
2. Berezhna T. (2022) Zavdiaky uriadovii prohrami relokatsii zberezheno ponad 35 tysiach robochykh mist [Over 35,000 jobs have been saved thanks to the government relocation program]. Available at : <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a54c8281-02fa-4ced-8b14-3a7ca772a826&title=Zavdiaki>
3. The Resource Efficient and Cleaner Production Centre. (2022) Diialnist vitchyznianskykh pidpriemstv pid chas viiny v Ukraini: doslidzhennia realnoho stanu ta potreb [Activities of domestic enterprises during the war in Ukraine: study of the real situation and needs (July 2022)]. Kyiv.
4. Struzh Z., Omelchenko A. (December 8, 2022) Ruinuvannia lohystychnykh lantsiuhiv yak faktor zbilshennia infliaitsiinoho tysku na svitovu ekonomiku [Destruction of logistics chains as a factor in increasing inflationary pressure on the world economy]. *Business, innovation, management: problems and prospects* : coll. theses add. III International science and practice Conference. Kyiv: KPI named after Igor Sikorskyi, Polytechnic Publishing House.
5. Slavkova A. A., Kolisnyk D. R. (2023) Investytsiina pryvabyvist Ukrainy: realii v umovakh viiny ta perspektyvy povoieno vidbudovy [Ukraine's investment attractiveness: realities in war conditions and prospects for post-war reconstruction]. *Economy and society*, no. 56. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3081>
6. Ukrinform. (2024). Available at : <https://www.ukrinform.ua/>
7. FinStream. (2023). Ukrainskyi biznes pid chas viiny: realna analytyka ta perspektyvy na maibutnie u 2024 rotsi [Ukrainian business during the war: real analytics and prospects for the future in 2024]. Available at : <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analytyka/>
8. National Institute of Strategic Studies. (2023). Stan ta perspektyvy rozvytku promyslovoho pereroblennia syrovynnykh resursiv v Ukraini [The state and prospects for the development of industrial processing of raw materials in Ukraine]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/stan-ta-perspektyvy-rozvytku-promyslovoho-pereroblennya-syrovynnykh>
9. Bilousov V. M. (2023) *Ekonomika kharchovoi promyslovosti* [Economics of the food industry]. Kyiv: KNEU.
10. Kuzmich M. M. (2023) *Ekonomika kharchovoi promyslovosti* [Economics of the food industry]. Kyiv: Kyiv. national trade and economy University.

**Hryvkivska Oksana,
Zainchkovsky Anatolii
Levchenko Yulia
Horbach Serhii**

National University of Food Technologies

THE ACTIVITIES OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF WAR AND PROSPECTS FOR THEIR FURTHER FUNCTIONING

Summary

The article substantiates that the food industry provides the vital needs of the population in food products, the social stability of society, is a source of foreign exchange earnings, given the food potential of Ukraine. The main factors that led food industry enterprises to a crisis economic state in the conditions of military operations are summarized: military aggression on the territory of Ukraine, which caused the loss or damage of production facilities, and therefore economic ties, lack of workers, insecurity of material resources, destruction of logistics; decrease in demand for food industry products; an increase in the cost of production and a decrease in the profit of enterprises; lack of investment sources and stoppage of investment projects; disruption of logistics chains; the destruction of the transport infrastructure in conditions of extreme importance of the effective functioning of the transport market and the formation of a rational trade. It is proposed to develop a set of measures at the level of both government structures and enterprises, aimed at improving the economic conditions of business entities and the final results of activities: state stimulation of industrial in-depth processing of agricultural raw materials and revitalization of the development of processing enterprises; facilitating access procedures for national producers to foreign food markets; creation of investment platforms with convincing motivational components; softening of the terms of credit provision of investment activities of enterprises; development of lending programs under favorable conditions for the rapid development of enterprises; formation of alternative sources of replenishment of electricity for industrial production in case of urgent need, including opportunities for bilateral international cooperation; formation of innovation incubators; diversification of production and orientation of production, including to meet the needs of the Armed Forces and territorial defense; introduction of world experience in ensuring conditions and restoration of ecological production; financial and insurance support of entrepreneurial initiatives.

Key words: food industry, food industry enterprises, crisis, hostilities, territory of Ukraine, production efficiency.